

Ære og selvopofrelse

Taler

Gunnar Jahn

Dato

10 desember 1953

Sted

Oslo

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris til George Catlett Marshall

1 Da Cadet First Captain George Catlett Marshall var oppe til avgangseksamen ved Virginia Military Institute, trådte Det norske Stortings Nobelkomite netop sammen for å dröfte utdelingen av Nobels fredspris for første gang. Og den dag da Marshall, som endnu ikke var fylt 21 år, fikk brev fra War Department om
5 at han var fundet «fremragende skikket til ansettelse i den regulære armé» og vilde bli utnevnt til löitnant når han fylt 21 år - den samme dag blev den første fredspris utdelt i Kristiania og delt mellem Henri Dunant som hadde grunnlagt Det Røde Kors, og Frédéric Passy, stifteren av den første franske fredsforening og en banebryter i arbeidet for internasjonale voldgiftsavtaler.

10

Hvis nogen dengang hadde sagt til löitnant George Marshall ikke bare at han 50 år senere skulde bli president for Amerikas Røde Kors, men at også han en gang skulde få fredsprisen, vilde det neppe ha vundet tiltro og heller ikke blitt mött med velvilje. Den unge George Marshall så sikkert sig selv som fremtidig general;
15 men han hadde en lang vei å vandre för han nådde den klare og lidenskabelige forståelse at en krigs endelige mål, dens eneste forsvarlige mål, er å gjøre en ny krig umulig. Det var en vei som skulde före ham over en större del av jorden og havet og himmelen enn nogen hærförer har vandret för ham, og som lot ham se flere slagmarker og en större krigsödeleggelse enn nogen general har sett för
20 ham, og lot ham planlegge og dirigere större arméer og flåter og lufthære enn historien har kjendt för ham.

Der er to ting som slår en, når man prøver å følge Marshalls vei fremover. Det er på den ene side hans umådelige trang til å lære, til å vite og forstå, og på den
25 annen side hans alltid våkne interesse for den enkelte soldat; hans utrettelige arbeide for soldatens velfærd.

30 Begge disse ting har hatt en inngripende betydning for hans livsverk og for den
åndelige og sosiale utvikling han skulde komme til å gjennomgå.

Hans iver efter å finde ut alt om de mennesker som var undergitt hans ansvar,
gjorde ham til en undertiden litt skremmende merkelighet blandt hans
samtidige. 21 år gammel blev han kommanderende officer på de ensomste og
35 mest forlatte utposter i Filippinene; han studerte de innfødtes sprog og seder og
skikke; han var klar over at den disiplin han vurderte så høit, i første rekke var
avhengig av hans egen selvdisciplin og av hans evne til å holde sine mandskaper
sysselsatte, å gi dem intelligente oppgaver, å vekke deres interesse. Det var to ord
40 som mer enn nogen andre var hans ledetråd - slik som han en menneskealder
senere understreket det i en tale til avgangsklassen ved sin gamle krigsskole; Ære
og selvopofrelse.

Den unge officer stillet store krav til andre, men ennå større krav til sig selv. Da
han blev uteksaminert fra kadetakademiet, var der gjennom de fire års krigsskole
45 ikke en eneste anmerkning på hans rulleblad. Det var så blankt som det er
vedblitt å være hele livet igjennem. Han var like rank moralsk som fysisk.

Hvor han blev sendt hen under sin tjenstgjøring, vandt han det samme ry for
fremdragende dyktighet. Det er typisk for hans anseelse hvad der hendte i 1916
50 da han efter hjemkomsten til statene fra sitt annet årelange ophold på
Filippinene - hadde ledet övelsene i en träningsleir i Utah. Hans regimentschef
skrev til Forsvarsdepartementet som svar på det regulære spørsmål på
dyktighetsskjemaet:

55 «Vilde De gjerne ha ham under Deres kommando i fred og krig?»

«Ja, men jeg vilde foretrekke å tjene under hans kommando. Efter min
opfatning er der ikke fem officerer i hæren så vel skikket som han til å
kommandere en divisjon i felten.»

60 Efter så å ha anbefalt inntrengende at kaptein Marshall med fravigelse av alle
regler blev utnevnt til general, tilföier obersten:

«Jeg står over 1 800 nummere foran ham i anciennitetsrekken.»

65 Med dette ry og med slike militære attester seilte Marshall med det første skib i

den første konvoy som førte amerikanske tropper til Frankrike i juni 1917. Og den eventyrlige uforberedthet på amerikansk side, rotet, forvirringen, mangelen
70 på våben og ammunisjon som førte til at bare 2 000 vendte tilbake til statene av denne 1ste divisjon på 27 000 mann, kom til å stå som et mareridt for Marshall i alle årene fremover. Det blev hans oppgave å organisere både denne divisjon og andre. Han blev divisjonens og senere Pershings stabssjef. I den amerikanske offisielle militærkalender heter det lakonisk: «Han blev knyttet til
75 hovedkvarteret i Chaumont og fikk det oppdrag å planlegge offensiven ved St. Mihiel. Under slaget fikk han det oppdrag å overføre 500 000 mann og 2 700 kanoner til Argonne og forberede slaget der.» Kapteinen blev midlertidig major, oberstløytnant og oberst; han blev Pershings høyre hånd og blev av Pershing utnevnt til brigadegeneral; men forsvarsdepartementet nektet å godta
80 utnevnelsen, og da freden kom, måtte han gå tilbake til sin kapteinstilling; for efter amerikansk lov måtte enhver oprykning i fred skje efter de mest rigorøse anciennitetsregler. Og Marshall måtte vente i 15 år før han blev oberst påny.

Det er forståelig at han da han var blitt hærens sjef, forlangte at loven om
85 anciennitetsregler skulde endres. Han fikk det vedtatt i september 1940, og for året var omme, var en viss major Eisenhower utnevnt til oberst og så til brigadegeneral med forbigåelse av 366 eldre offiserer.

I tiden mellem de to krige var Marshall i tre år stasjonert, i Tientsin. Og som han
90 på Filippinene hadde gjort sig til en autoritet i alt som angikk ögruppens historie og etnografi, studerte han i Tientsin kinesisk kultur, historie og sprog. Han var den eneste amerikanske offiser som kunde lede et krigsforhør på kinesisk og eksaminere sine vidner uten tolk. Og sine sparsomme fristunder benyttet han til å lære å skrive kinesisk.

95 I depresjonsårene, da han omsider var blitt oberst, blev de militære lønninger slått ned så sterkt at de gifte soldaters tilværelse blev overmåde prekær; og den unge regimentschef startet da den første Marshall-hjelp: Han lærte sine soldater å holde høns og griser, han hjalp dem å anlegge kjøkkenhaver. Han innførte den
100 regel at de gifte menn kunde hente en god varm middag til hele sin familie i messen for en pris av 15 cents - uansett hvor mange barn de hadde og hvor meget mat de trengte. Og han og Mrs. Marshall spiste selv denne middag for å berøve den ethvert skjær av nedlatende veldedighet. Marshall blev sjef for et større og større antall C. C. C.-leirene, denne veldige nedgangstids
105 eiendommelige kombinasjon av militær forberedelse og hjelp mot arbeidsløshet;

og han følte en opslukende interesse for denne underernærte, anæmiske, hjelpeløse ungdom.

110 Han satte igang skoler for dem, aviser i leirene, amatørskuespill; han sørget for tandpleie, og han stoppet all drukkenskap blandt dem. Denne aktive sympati for den menige soldat og følelsen av at han har andre behov enn de rent legemlige, bragte Marshall med til Washington, da han i 1939 blev kaldet til å overta den høieste ledelse av Amerikas hærvesen. Landet hadde dengang en
115 stående hær på ikke fuldt 174 000 mann spredt over 130 militære stasjoner. Det heter i Marshalls første to-års beretning om forsvarets tilstand:

«Som en hær var vi ineffektive. Vårt utstyr som var moderne da den første verdenskrig sluttet, var i stor utstrekning foreldet. I årene efter krigen var
120 bevilgningene skåret ned i den grad at hærens status var som en stats av tredje rang.»

Det var ikke en militærmakt som kunde forebygge krig eller holde noget angrep borte fra Amerika; og Marshall som så den totalitære krig komme og sitt eget
125 lands maktesløshet, var klar over den enkle sandhet i Alfred Nobels ord: «Gode hensikter alene vil aldri trygge freden.»

Det var i disse år for Amerika blev angrepet, at muligheten måtte skapes for den overveldende senere innsats i krigen. Det var i disse år Mrs. Marshall som var
130 den eneste som stod ham helt nær, bad hver aften: «O, Herre, gi ham tid.»

Den oppgave Marshall hadde, og de byrder han bar i disse krigens år, syntes å overstige menneskelig evne. Når han ikke bröt sammen, er det vel fordi - som senator Russell har uttalt: «De fleste menn er slaver av sin ærgjerrighet. General
135 Marshall er slave av sine plikter.»

Denne intense, man kan si fanatiske, pliktfølelse, påla ham en jernhård selvdisciplin som nesten fikk karakter av en mystisk tro. Han utviklet den i den mest umiddelbart åpne tale han nogensinde har holdt. Det var i juni 1941 ved
140 det episkopale Trinity College i Hartford, Conn. Han hører selv til det episkopale trossamfund og er en aktiv kirkemann. Og han begyndte sin tale til de unge med å si: «Jeg vet at det er godt for min sjæl å være sammen med dere her idag.» Og så föiet han til: «Hadde jeg sittet i mitt kontor, vilde jeg ikke brukt ordet «sjæl».»

I talen forsøker han å legge frem hvad han forstår ved disiplin, og derfor har den betydning for forståelsen av hele hans livsverk:

150 «Vi søker å sette åndelige vaner istedetfor de fysiske vaner. Vi søker å bygge den enkeltes disiplin ikke på frykt, men på respekt. Det er moral som vinder seiren. Det er ikke nok å kjempe. Det er den ånd hvormed vi går i kamp som avgjør utfaldet.

155 Soldatens hjerte, soldatens ånd, soldatens sjæl er alt. Om ikke soldatens sjæl holder ham oppe, kan man ikke stole på ham, og han vil i det lange løp svikte sig selv og sin chef og sitt land.»

Det er ikke mulig, sier han, å gi en leksikalsk definisjon av den franske betegnelse
160 for troppenes «Moral».

«Det er mer enn ett ord - enn noget ord eller flere ord - kan gi mål for. Morale er en tilstand i sindet. Det er pålidelighet og mod og håb. Det er tillid og iver og loyalitet. Det er élan, esprit de corps og beslutsomhet.

165 Det er makt som holder en oppe, det er den ånd som holder ut til enden - viljen til å vinde.

Med den er alle ting mulige, uten den betyr alt annet, planlegging, beredskap, produksjon - ingenting.

170 Jeg har netop sagt at det er ånden som holder ut til enden, og slik er det.»

Denne merkelige tale er både en troesbekjendelse og et program, den eneste tale, hvor Marshall gir likefrem uttrykk for de tanker som optar ham mest - utenfor det daglige arbeide:

175 «Vi bygger denne moral - ikke på nogen overlegen tillid til at vi kan overvinde og undertrykke andre folk, ikke på tillid til ting av stål og de beste kanoner og fly og bomb-sights.

180 Vi bygger på ting som har en uendelig meget større makt. Vi bygger på forvisningen om at det er det mennesker tror, som gjør dem uovervindelige. Vi har søkt å finde noget mere enn begeistring, noget edlere og højere enn optimisme eller selvtillid, noget som ikke bare utsprang fra intellektet eller

185 følelsene, men utsprang av menneskets ånd, noget som bare fandtes i sjælen.

Denne vår hær har allerede en moral som er bygget på det vi nevner som slektens ædleste lengsler og mål - de åndens krefter som styrer vår verden og vil vedbli å gjøre det.

190

La mig kalde det den Almektiges moral. Med eders tilslutning og støtte vil denne almaktens moral bli oprettholdt så lenge som det der er av ånd er sterkere enn de jordiske ting.»

195 Men efter Trinity-talen lukket Marshall sig påny inne bak det panser han slog om sig selv. Og den lidenskap han rummet, fandt ikke uttrykk i ord før i hans beretning av 1945 om krigens gang. Der møter man hans intense følelse i de nesten eksplosive ord om de menige soldater:

200 «Det er umulig for en nasjon å gi en godtgjørelse for en kjempende soldats innsats. Det er ingen lønsats som er høi nok til å kjøpe en eneste soldats tjeneste for selv et par minutter av kampens sjælekval, de fysiske lidelser under et felttog eller den yderlige personlige opofrelse det er å forlate sitt hjem og dra ut til de usundeste og farligste steder på jorden for å tjene sitt land.»

205

Marshall får ikke Nobels fredspris for det arbeide han utførte under krigen. Men allikevel er denne gjerning en nødvendig forutsetning for hans senere innsats for freden som er den Nobelkomiteen har villet hedre.

210 To vidnesbyrd om hvad han betydde for den demokratiske verden i krigsårene, angir hvert på sin vis hans storhet.

Da seiren var endelig vundet, den 8de mai 1945, blev Marshall kaldt inn til den høit ansette forsvarsminister, Henry Stimson. Den gamle, uangripelige republikaner, engang kompagnon av Elihu Root som fikk Nobels fredspris for 215 1912, hadde samlet i sit kontor fjorten generaler og de høieste embedsmenn i departementet. Den 78-årige statsmann vendte sig til Marshall og sa:

220 «Jeg vil gjerne få uttrykke i hvor stor gjeld jeg, likesom det hele land, står til Dem. Ingen som tenker på sig selv, kan stige til de sande høider. De har aldri tenkt på Dem selv. ... Jeg har aldri sett en opgave av de dimensjoner gjennomført av noget menneske.

225 Det er sjelden å vinde nye venner så sent i livet; det er en langsam process i min alder; men der er ingen for hvem jeg föler en så dyp aktelse og - tror jeg - en så stor hengivenhet.

Jeg har sett mange officerer i mit liv, og De er den edleste soldat jeg nogensinde har truffet.

230 Det er en lykke for vårt land at vi har Dem i denne stilling.»

Og da Marshall på eget forlangende fikk gå av som Chief of Staff i november samme år, mottok han en skrivelse fra sine engelske kolleger som sikkert er uten sidestykke.

235

Den var undertegnet av chefen for de britiske hære - Feltmarskal Sir Alan Brooke (nu Lord Alanbrooke), av flåtechefen, Lord Cunningham of Hyndshope, og av luftchefen, Lord Portal of Hungerford, - og den lyder:

240 «Når De trekker Dem tilbake efter seks år som Chief of Staff for den amerikanske hær, sender vi, Deres britiske kolleger i the Combined Chiefs of Staff, denne avskjedshilsen. Vi beklager at feltmarskal Sir John Dill og Admiral of the Fleet Sir Dudley Pond, to av Deres største venner og beundrere, ikke er i live idag for å föie sine navn til våre. Som arkitekt og bygmester for den stolteste
245 og mektigste armé i Amerikas historie, vil Deres navn bli æret blandt de største hærförere i Deres eget og i alle lands historie. - Under hele Deres samarbeide med oss i overledelsen av de vebnede styrker i Amerika og Storbritannia har Deres aldri sviktende visdom, höie prinsipper og vidsyn vundet dyp respekt og beundring hos oss alle. Altid har De hedret oss med Deres opriktighet, charmert
250 oss med Deres courtoisi og inspirert oss med Deres retlinjethet og Deres selvlöse hengivenhet for den felles sak.

Fremfor alt vil vi gjerne få uttrykt vår taknemlighet overfor Dem for den ledende rolle De altid har spillet når det gjaldt å knytte og å styrke båndene av
255 gjensidig tillid og samarbeide mellom de vebnede styrker i våre to land, hvad der har bidraget så meget til den endelige seier og vil, håber vi sikkert, vare ved til beste for vår kultur i de år som kommer.

Når vi sier farvel til Dem som har vundet vår personlige hengivenhet ikke
260 mindre enn vår fagmessige höiaktelse, vil vi gjerne rette til Dem en tribut som blev skrevet for mere enn 200 år siden:

«... Friend to truth! of soul sincere,
265 In action faithful, and in honour clear;
Who broke no promise, served no private end,
Who gained no title, and who lost no friend.»

Imellem Stimsons tale og brevet fra de britiske militære chefer ligger Marshalls
270 tredje to-årsberetning om krigen, som inneholdt både hans militære testamente
og innledningen til det som senere er kaldt MARSHALL-hjelpen.

Det er særlig det siste avsnitt som her har betydning. Marshall har kaldt det:
«For felles forsvar.» Han begynner med å si hvis hæren skal opfylle sin opgave å
275 beskytte folket mot fremmede fiender, må den planlegge på lang sikt. I årrekker,
sier han, har mennesker været optatt av sin individuelle sikkerhet. «Men en
effektiv forsikring mot de katastrofer som har slaktet millioner av mennesker og
jevnet deres hjem med jorden, har vi skjøvet fra oss.» Han henviser så til George
Washingtons plan om en begrenset almindelig verneplikt, og fortsetter:

280 «Jeg tror at vi må begynne med å beriktige den tragiske misforståelse at en
sikkerhetspolitikk er en krigspolitikk.

Krig er blitt definert av et folk som har tenkt meget over krig - tyskerne. De har
285 begynt de fleste nyere krige. Den tyske offiser-filosof Clausewitz beskrev krig
som en særlig voldsom form for politisk handling. Frederik den Store, som
efterlot Tyskland den krigerske arv, som nu har ødelagt landet, så på krig som et
middel til å gjennomføre sin vilje med makt hvad enten han hadde rett eller
urett. Han mente at med en uovervindelig militærmakt kunde han vinde en
290 hvilkensomhelst politisk diskusjon.

Det er denne lære Hitler førte til randen av fullstendig triumf. Der er Japans
lære. Det er en forbryderisk lære, og som andre former for forbrydelse har den
dukket opp omigjen og omigjen så lenge mennesker har levet med sine neste i
295 statssamfunn og folkeslag. Der har lenge vært gjort anstrengelser for å erklære
krig utlæg av samme grunn som vi har erklært mord utlæg. Men den lov som
forbyr mord, forhindrer ikke i og for sig mord. Den må gjennomføres. Men den
myndighet som skal påse lovene overholdt, må opprette på en strengt
demokratisk basis. Der må ikke være en stor stående hær som kan anvendes av
300 uansvarlig ærgjerrighet. Borgerhæren er en garanti mot den islags misbruk av

makt.»

Han slutter med å understreke:

305

«Hvis denne nasjon skal vedbli å være stor, må den huske nu og i fremtiden at det er aldri dem som ønsker fred lidenskabelig som velger krig. Krigen er deres valg som er villig til å bruke vold for politisk vindings skyld.»

310 Marshall hadde ikke hatt en ukes hvile efter å være gått av som Chief of Staff, da president Truman beordret ham til Kina som særlig ambassadør for å prøve å stanse den begyndende borgerkrig mellem kommunistene og kuomintang, d.v.s. ChangKaishek. Det lykkedes ikke; for da Marshall var borte, var det ingen av partene som holdt de avtaler de hadde inngått. Men hvad han hadde sett og
315 oplevet i Kina, utdypet den overbevisning som krigens herjinger hadde lagret i hans sind, og som fikk sin første utforming i hans innberetning fra Kina til President Truman:

«Det var hans (Marshall) opfatning at man måtte treffe foranstaltninger til å
320 hjelpe China og det kinesiske folk i den stadig mere alvorlige økonomiske situasjon og lette de anstrengelser som blev gjort for å opnå fred og enhet i China. ... General Marshall følte at kinesisk politisk og militær enhet kunde bare bli konsolidert og varig ved en gjenopbygging av landet og en varig almindelig bedring av de økonomiske forhold.»

325

Det er den opfatning Marshall et annet sted har gitt et mere almindelig uttrykk i de ord at «historikerne har tatt feil av sin opgave; de burde ha været istand til å opdage og avdekke årsakene til krig og gjøre krig umulig».

330 Og når Marshall i februar 1947 på Trumans innstendige bön overtok stillingen som utenriksminister, var det fordi han mente at han så årsakene til krig og kaos og fordi det var hans mål i den utstrekning hvori det er menneskelig mulig å bortrydde dem og derved gjøre krig umulig.

335 Hans angst for krig; hans følelse av at ny krig vilde bety kulturens fuldstendige sammenbrudd, er nær beslektet med den angst Nobel følte da han arbeidet med sitt testamente. Nobel skrev i et brev i 1893:

«Jeg skulde gjerne skjenke en del av min formue til opprettelse av et fond for en

pris som skulle utdeles i hver femårsperiode (la oss si seks ganger, for hvis vi ikke innen trede år har reformert vårt nuværende system, vil vi uunngåelig falle tilbake til barbari). Denne pris skulle tildeles den mann eller kvinne som har gjort mest for å fremme tanken om alminnelig fred i Europa.»

345

Og han skrev videre:

«Une nouvelle tyrannie - celle des bas fonds - s'agite dans les ténèbres, et on croit entendre son grondement lointain.»

350

Det er dette Nobel fryktet som Marshall vilde forebygge. Og mindre enn 4 måneder efter at han hadde overtatt utenriksministerporteføljen, la han frem sitt program om den gigantiske hjelp til gjenreisning av Europa som er blitt uløselig knyttet til hans navn; og han understreket i denne sin tale ved Harvard

355

University:

«Vår politikk er ikke rettet mot noget land eller nogen lære, men mot sult, fattigdom, fortvilelse og kaos. Dens hensikt må være å gjenoprette en praktisk økonomi i verden, for at det kan resultere i slike økonomiske og sociale forhold at frie institusjoner kan eksistere. Jeg er overbevist om at en slik hjelp ikke må bli gitt stykkevis eftersom de forskjellige kriser utvikler sig. Den hjelp som vår regjering kan yde i fremtiden, må virke helbredende og ikke bare smertestillende.»

360

365 Marshall gjennomførte sitt program. I to år kjempet han foif det i kongressen og i almenheten. Og da Marshall-hjelpen var blitt en levende virkelighet og dens organer var skapt, trådte Marshall igjen tilbake.

Men endda en gang blev det kaldt på ham. I september 1950 blev han forsvarsminister. Og når han påtok sig dette hverv, var det alene for å kunne gjennomføre sin tanke om å bygge det fremtidige amerikanske forsvar på en demokratisk verneplikt og ikke på en stående hær. Da dette var opnådd, trådte han på ny tilbake for endelig en gang å nå sitt livs dröm: å drive havebruk på sin lille eiendom i Virginia.

375

De år som er forløpet siden han la frem sitt program, har godtgjort hvor konstruktivt det var. Og de organer som er vokset frem av Marshall-hjelpen, har som intet annet i disse vanskelige år været en innsats for det Nobel kaldte

380 «tanken om en almindelig fred i Europa» og en realistisk virkeliggjørelse innen
en snævrere ramme enn Marshalls ønske var - av det Nobel i sit testamente
kaldte «Brorskap mellem folkene».

Derfor er det Nobels fredspris er tildelt George Catlett Marshall.

385

Kilde

Les Prix Nobel en 1952-1953, s. 67-75.

Emner

390 Andre verdenskrig, Europa, Første verdenskrig, Hyllest, Krig, Marshallhjelpen, Militæret, Nobelpris, Nobels
fredspris, Nobeltale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/aere-og-selvopofrelse>

395

400

405

410

415